

Тетяна Ківалова, д. ю. н.

Наталія Хендель, к. ю. н.

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

ДОКТРИНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Tetiana Kivalova, ScD in Law

Nataliia Hendel, PhD in Law

National University "Odesa Law Academy", Ukraine

DOCTRINAL RESEARCH IN THE FIELD OF INTERNATIONAL HEALTHCARE LAW

Does international healthcare law / international health law "virtual" form or it objectively existing in international law – the answer to this question can be obtained by examining the doctrinal developments in this area. Therefore, the object of the research was the doctrine of international healthcare law, institutionalizing forms of rule-making, research and education in the field of international healthcare law.

At the present stage of the science of international healthcare law there is considerable diversity of concepts dedicated to the identification of international healthcare law in the system of international law. For this writing, we applied a broad interpretation of the term the international healthcare law (international health law, droit international de la santé), including the international medical law (le droit médical international), the global health law. In the study we analyzed the activities and programs of higher education institutions with international healthcare law and characterized literature on this subject.

Key words: international healthcare law, international health law, international medical law, global health law, WHO.

Чи є міжнародне право охорони здоров'я (міжнародне медичне право) «віртуальним» утворенням або об'єктивно це існуюча галузь міжнародного права – відповідь на це питання можна отримати, досліджуючи доктринальні розробки в цій галузі. Тому об'єктом даного дослідження стали доктрина міжнародного права охорони здоров'я, форми інституціалізації нормотворчості, наукових досліджень і освіти в сфері міжнародного права охорони здоров'я.

На сучасному етапі розвитку науки міжнародного права охорони здоров'я існує значна різноманітність концепцій, присвячених ідентифікації міжнародного права охорони здоров'я у системі міжнародного права. Для написання даної статті ми застосовували широке тлумачення терміну міжнародного права охорони здоров'я (international health law, droit international de la santé), що включають міжнародне медичне право (international medical law, le droit médical international), глобальне право охорони здоров'я (global health law). У результаті дослідження ми проаналізували діяльність і програми вищих навчальних закладів з міжнародного права охорони здоров'я та охарактеризували дослідження по даній тематиці.

Викладання і навчальні програми з міжнародного права охорони здоров'я. У Сполучених Штатах Америки в 2007 році був створений Інститут О'Ніл національного і глобального права охорони здоров'я у Джорджтаунському університеті (O'Neill Institute for National and Global Health Law at Georgetown University)¹ завдяки благодійної діяльності Лінди і Тімоті О'Ніл. Інститут розташований у Центрі права Джорджтаунського університету у Вашингтоні. О'Ніл Інститут є спільним проектом Центру права і Школи медичних сестер та в своїй діяльності спирається на значні інтелектуальні ресурси Університету, в тому числі, Школи медицини, Інституту громадської політики та Інституту етики Кеннеді. Інститут О'Ніл проводить дослідницькі програми

¹ *Georgetown Law*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/about/index.html>>.

з глобального регулювання у сфері охорони здоров'я, правового регулювання у сфері охорони здоров'я на національному рівні та напрямками діяльності Центру з попередження захворювань і результатами (Center for Disease Prevention and Outcomes). Кожен напрямок поєднує в собі проведення наукових досліджень і навчання за інноваційними міждисциплінарним курсам і програмами.

Стипендії для проведення досліджень надаються за темами, присвяченим актуальним проблемам міжнародно-правового регулювання співробітництва держав у сфері охорони здоров'я на основі комплексного, міждисциплінарного та транснаціонального підходу; вдосконалення правового регулювання національних систем охорони здоров'я. У даний час пріоритетними напрямками є глобальний тютюновий контроль¹, глобальне здоров'я і інформаційні права людини, Всесвітня організація охорони здоров'я та правове регулювання у сфері охорони здоров'я².

В Інституті О'Ніл навчання по LL.M. програмі здійснюється за двома напрямками: глобальне право охорони здоров'я (Global Health Law LL.M.) і глобальне право охорони здоров'я і міжнародні інституції (Global Health Law and International Institutions LL.M.)³. В Інституті викладаються такі курси: біобезпека і право; зловживання наркотичними засобами та право; політика громадської охорони здоров'я; правове регулювання обігу лікарських засобів; правове регулювання глобальних технологій у сфері охорони здоров'я; право і здоровий спосіб життя; міжнародний захист прав інтелектуальної власності в рамках СОТ; міжнародна торгівля та охорону здоров'я; міжнародні організації та глобальна нормотворчість у сфері охорони здоров'я; міжнародна допомога і глобальна охорона здоров'я, право на здоров'я; глобальне навколишнє середовище, охорона здоров'я і право; економічний аналіз права охорони здоров'я⁴.

Одним з провідних центрів дослідження глобального права охорони здоров'я є Центр права Еморі професійного розвитку і кар'єрної стратегії (Emory Law's Center for Professional Development and Career Strategy) (США)⁵. У рамках Центру реалізується проект «Глобальне право охорони здоров'я і політика» (Global Health Law and Policy Project)⁶. Проект є міждисциплінарною платформою з розробки, дослідження та оцінки глобальних ініціатив у галузі охорони здоров'я. У рамках Проекту Центр права Еморі забезпечує проведення: форумів для студентів і вчених з обговорення питань, пов'язаних з політикою і глобальним правом охорони здоров'я; освітніх і навчальних програм з дослідження теорії і розвитку глобального права охорони здоров'я і політики. Одним з напрямів діяльності Школи Університету Еморі в рамках проекту «Глобальне право охорони здоров'я і політика» є фінансування п'яти літніх студентських дослідницьких проектів шляхом надання грантів. Програма проведення досліджень у Руанді, Ліберії та Швейцарії проводиться протягом восьми-десяти тижнів за наступними напрямками: боротьба зі СНІДом у Руанді, Всесвітня організація охорони здоров'я та боротьба проти тютюну, охорона здоров'я у Ліберії⁷.

У рамках Центру права в галузі науки і глобальної охорони здоров'я (Center for Law in Science and Global Health) реалізується проект «Глобальна охорона здоров'я та юстиція» (Global Health and Justice Project, GHJ), (Вашингтон, США)⁸. Проект був розроблений на юридичному факультеті Вашингтонського університету як міждисциплінарний проект, який об'єднує зусилля вчених для проведення наукових досліджень у сфері глобальної охорони здоров'я, соціальної справедливості і розвитку, а також надання освітніх послуг. Проект був запущений у 2001 році, коли факультет почав

¹ Cabrera, Oscar A., Lawrence O., Gostin (2011). Human rights and the Framework Convention on Tobacco Control: mutually reinforcing systems. *International Journal of Law in Context*, 7 (3), P. 285-303; Cabrera, Oscar A., Madrazo, Alejandro (2010). Human Rights as a Tool for Tobacco Control in Latin America. *Salud Publica de Mexico*, 52, 288-297.

² International Expert Consultation on the Development of a Public Health Law Manual, Cairo, Egypt (2010). <http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/documents/2010_CAIRO%20CONSULTATION%20REPORT.pdf>; International Expert Consultation on Public Health Law, Rome, Italy (2009). <http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/documents/2009_ROME%20CONSULTATION%20REPORT.pdf>.

³ *Georgetown Law*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/academics/LLM.html>>

⁴ *Georgetown Law*. <<http://www.law.georgetown.edu/graduate/globalhealth.htm>>

⁵ <<http://cpd.law.emory.edu/>>

⁶ <<http://cpd.law.emory.edu/>>

⁷ Students participate in summer research projects in global health law. *Emory University*. <<http://www.law.emory.edu/about-emory-law/news-article/article/students-participate-in-summer-research-projects-in-global-health-law.html>>

⁸ Global Health and Justice Project. <<http://www.law.washington.edu/healthlaw/ghj/>>

розвивати цей напрямок, одночасно з введенням курсу «Права людини в галузі охорони здоров'я». Координацію дослідженнями здійснює доцент Бет Рівін. У рамках Проекту проводяться консультації у сфері права охорони здоров'я, політики і регулювання, а також розробляються навчальні програми в галузі біоетики, прав людини в галузі охорони здоров'я.

Ліверпульський юридичний факультет (Великобританія) здійснює підготовку за програмою LL.M. «Глобальне право охорони здоров'я» (Global Health Law)¹. Програма включає наступні теми: розвиток глобального права охорони здоров'я, його суб'єктний склад та інституції, клінічні випробування і глобальна етика, право на охорону здоров'я, інфекційні захворювання, зміцнення здоров'я, патенти і охорона здоров'я, торгівля і охорона здоров'я, міграція та охорона здоров'я.

Букінгемський університет (Великобританія) здійснює підготовку за програмою LL.M. «Міжнародне медичне право і етика» (International Medical Law and Ethics)². У рамках даної програми студенти вивчають етичні основи медичного права Великобританії та інших держав, основні принципи медичної етики, а також досліджують національні та міжнародні правові норми, що регулюють сферу охорони здоров'я.

Слід також відзначити програму LL.M. «Медичне право і етика» Единбурзького юридичного факультету (Великобританія). Магістерська програма «Медичне право і етика» завдяки дистанційному навчанню є однією з найбільш відомих з вивчення і викладання міжнародного медичного права та етики. Единбурзький юридичний факультет був одним з перших у Великобританії та інших державах, який ввів освітню програму з правових та етичних питань, що виникають у медичній практиці. Так, у 1980 році був створений курс з медичної юриспруденції. Одним з основних модулів програми LL.M. «Медичне право і етика» є «Міжнародне публічне право охорони здоров'я і безпека» (International Public Health Law and Security). Директором програми є професор Грем Лаурі.

У Монреальському університеті (Канада) викладається курс «Міжнародне право охорони здоров'я у контексті зміни клімату» (*Droit international de la santé dans le contexte de changement climatique*)³. У рамках курсу розглядається роль міжнародного права в регулюванні та вирішенні проблем, пов'язаних з реалізацією права на здоров'я при негативному впливі змін клімату на здоров'я людини. Студенти вивчають вплив змін клімату на здоров'я на основі реальних ситуацій, наприклад, проблематики охорони здоров'я на Мальдівських островах, пов'язаної з підвищенням рівня моря. Особлива увага приділяється заходам, що вживаються ВООЗ для координації і здійснення ефективної міжнародної політики в сфері міжнародної охорони здоров'я в умовах зміни клімату. Даний курс викладається науковим співробітником Яном Джолі.

У Російському університеті дружби народів викладається курс міжнародного медичного права в рамках магістерських програм з міжнародного права і з медичного права доцентом Є. В. Кисельовою⁴.

У Білоруському державному університеті кафедра міжнародного приватного та європейського права факультету міжнародних відносин забезпечує викладання дисципліни «Міжнародне медичне право» для спеціальності «Міжнародне право»⁵.

Дослідження в галузі міжнародного права охорони здоров'я. На Шостій сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я у 1953 року було ухвалено резолюцію № 6.40, у якій акцентувалася увага на необхідності організації проведення досліджень в галузі міжнародного медичного права.

Резолюцією 47 Конференції Асоціації міжнародного права в 1956 році був створений Комітет з міжнародного медичного права. На 50-й ювілейній конференції Асоціації міжнародного права, яка відбулася у серпні 1962 року в Брюсселі, розглядалося питання, присвячене міжнародному медичному праву. За результатами конференції було прийнято резолюцію, у якій підкреслювалося значення цієї галузі і вказувалися форми міжнародного співробітництва в цілях її розвитку⁶.

¹ *Harvard.edu*. <http://www.hsph.harvard.edu/pihhr/files/syllabi/University_of_Liverpool/Liverpool_Law_School/LiverpoolLawGlobalHealthLaw08.pdf>

² *University of Buckingham*. <<http://www.buckingham.ac.uk/law/llm/courses/medical>>

³ *Droit international de la santé dans le contexte de changement climatique. CÉRIUM*. <<http://www.cerium.ca/Droit-international-de-la-sante>>

⁴ Киселева Екатерина Вячеславовна. <<http://web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php?id=798>>

⁵ *Электронная библиотека БГУ*. <<http://elib.bsu.by/handle/123456789/2247>>

⁶ Лукашук, И.И. (1963). 50-я юбилейная конференция ассоциации международного права. *Советское государство и право*, 1, 133-136.

Питання міжнародного медичного права неодноразово піднімалися на сесіях Асоціації. На 54-й сесії у 1970 р. у Гаазі розглядалися проблеми розвитку міжнародного медичного права в контексті імплементації Женевських Конвенцій; а на 63-й сесії у 1988 р. у Варшаві розглядалося питання взаємодії медичного і гуманітарного права¹.

Серед вчених, що займаються проблематикою міжнародного права охорони здоров'я слід зазначити: Obijiofor Aginam (Канада)², Paula Avila-Guillen (США)³, Ana S. Ayala (США)⁴, Michel Bélanger (Канада)⁵, Oscar A. Cabrera (США)⁶, Juan Carballo (США)⁷, Jean-Marie Crouzatier (Франція)⁸, André den Exter (Нідерланди)⁹, D.P. Fidler (США)¹⁰, Lawrence O. Gostin (США)¹¹, Shawn H. E. Harmon (Великобританія)¹², Timothy S. Jost (США)¹³, Allyn L. Taylor (США)¹⁴, M. S. Wattad (Ізраїль)¹⁵, Р. А. Азходжаєва (Російська Федерація)¹⁶, М. Р. Баришніков (Україна)¹⁷, Д. Г. Бартенев

¹ *The International Law Association*. <<http://www.ila-hq.org/download.cfm/docid/8E38560D-B8D1-4C48-9633729B7DEB2F1E>>

² Obijiofor, Aginam (2002). International law and communicable diseases. *Bulletin of the World Health Organization*, 80 (12), 946-951; Obijiofor, Aginam (2005). *Global Health Governance: International Law and Public Health in a Divided World*. University of Toronto Press.

³ *Бібліографічна довідка*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Paula-Avila-Guillen.html>>

⁴ *Бібліографічна довідка*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Ana-Ayala.html>>

⁵ Bélanger, Michel (2011). *Global Health Law: an introduction*. Cambridge: Cambridge Scientific Publishers.;

⁶ Bélanger, Michel (1982). Une nouvelle branche du droit international. *Le droit international de la santé*, Vol. 13, 4, 611-632.

⁷ *Бібліографічна довідка*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Oscar-Cabrera.html>>

⁸ *Бібліографічна довідка*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Juan-Carballo.html>>

⁹ Crouzatier, Jean-Marie (2009). *Droit International de la Santé*. Paris: Éditions des archives contemporaines.

¹⁰ André den Exter (2008). *International Health Law: Solidarity and Justice in Health Care*. Maklu; André den Exter (2009). *International Health Law and Ethics: Basic Documents*. Maklu. 487 p.

¹¹ Fidler, D.P. The role of international law in the control of emerging infectious diseases.

<<http://birdflubook.com/resources/fidler57.pdf>>; Fidler, D. (2001). The globalization of public health: the first 100 years of international health diplomacy. *Bulletin of the World Health Organization*, 79 (9), 842-849; Fidler, D.P. (1998). The future of the World Health Organization: What role for international law. *Vand. J. Transn. Law*, Vol. 31, no. 5, 1079-1126; Fidler, D.P. Globalization, international law, and emerging infectious diseases. <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8903206>>

¹² Lawrence, O. Gostin and Allyn L. Taylor. Global Health Law: A Definition and Grand Challenges

<<http://phe.oxfordjournals.org/content/1/1/53.full>>; Gostin, L.O. (2004). International infectious disease law: revision of the World Health Organization's International health regulations. *Journal of the American Medical Association*, Vol. 291, no. 21. *Бібліографічна довідка*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Lawrence-Gostin.html>>

¹³ Shawn, H. E. Harmon (2009). International public health law: not so much WHO as why, and not enough WHO and why not?. *Med Health Care and Philos*, 12, 245-255; *Бібліографічна довідка*.

<<http://www.genomicsnetwork.ac.uk/media/CV%20Shawn%20Harmon%2014%20Aug%202009.pdf>>

¹⁴ Jost, Timothy S.. Comparative and international health law.

<<http://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043>>; *Бібліографічна довідка*.

<<http://law.wlu.edu/faculty/Links/josttev.pdf>>

¹⁵ Taylor, A.L. (2002). Global governance, international health law and WHO: looking towards the future.

Bulletin of the World Health Organization, 80 (12), 975-980; Lawrence O. Gostin, Allyn L. Taylor. Global Health Law: A Definition and Grand Challenges. <<http://phe.oxfordjournals.org/content/1/1/53.full>>; Taylor, A.L., Bettcher, D.W., Fluss, S.S., DeLand, K., Yach, D. (2002). International health law instruments: an overview / In: Detels, R., McEwen, J., Beaglehole, R., Tanaka, H., editors. *Oxford textbook of public health: the scope of public health*. Oxford: Oxford University Press. P. 359-386.

¹⁶ Wattad M. S., Hrevtsova R. (2011) Reflections on International Medical Law. *The International Journal «Medicine and Law»*, vol. 30 (4), 449-460.

¹⁷ Азходжаєва, Р.А. (2008). Международно-правовое регулирование медицинских услуг. *Всероссийский журнал международного права. Юрист-международник*, 1, 10-23; Азходжаєва, Р.А. (2008). *Международно-правовое регулирование охраны здоровья в рамках ВТО*. Москва: Современ. экон. и право.

¹⁸ Баришніков, М.Р. Міжнародне медичне право та його вплив на медичне законодавство України.

<http://www.health-medix.com/articles/liki_ukr/2008-05-21/188-190.pdf>; Баришніков, М.Р. Імплементація норм міжнародного медичного права в медичне законодавство України. <http://bkb-law.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=85:2011-12-01-10-37-54&catid=34:2011-10-13-20-35-14&Itemid=101&lang=ru>

(Російська Федерація)¹, А. Р. Басирова (Російська Федерація)², В. М. Герасимов (Російська Федерація)³, Р. Ю. Гревцова (Україна)⁴, Є. В. Гусєва (Російська Федерація)⁵, О. В. Задорожній (Україна)⁶, К. І. Каркищенко (Російська Федерація)⁷, Т. Р. Короткий (Україна)⁸, Ю. А. Крук (Україна)⁹, М. О. Медведєва (Україна)¹⁰, О. В. Пасічник (Україна)¹¹, З. С. Черненко (Україна)¹², Н. В. Хендель (Сажієнко) (Україна)¹³, А. Г. Шорніков (Російська Федерація)¹⁴.

¹ Бартенев, Д.Г. (2006). *Право на охрану здоровья в международном праве*: дис. ... канд. юрид. наук. Санкт-Петербург.

² Басырова, А.Р. (2011). *Международно-правовые основы сотрудничества государств-членов Совета Европы в области биомедицины. Актуальные проблемы современного международного права*: Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции. Москва, 9-10 апреля 2010 г. Часть I. М. РУДН, 353-371.

³ Шорников, А.Г., Герасимов, В.М. *Международное медицинское право*.

<<http://old.nasledie.ru/persstr/persona/geras/kniga/article.php?art=1> >

⁴ Гревцова, Р.Ю., Черненко, З.С. (2012). Міжнародне медичне право: поштовх до досліджень. *Адвокат*, 3 (138), 11-14; Wattad, M.S., Hrevtsova, R. (2011). Reflections on International Medical Law. *The International Journal «Medicine and Law»*, vol. 30 (4), 449-460.

⁵ Гусєва, Е.В. (1985). *Международное медицинское право – комплексная отрасль международного права. Актуальные вопросы советского права. Теория и практика*. Казань: Изд-во Казан. ун-та.

⁶ Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76.

⁷ Каркищенко, Е.И. (2004). *Международно-правовые аспекты деятельности Всемирной организации здравоохранения*. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва.; Каркищенко, Е.И. (2004). Нормотворческая деятельность Всемирной Организации Здравоохранения. *Московский журнал международного права*, 1, 76-84.

⁸ Киселев, Н.Н., Короткий, Т.Р., Кравченко, А.Н. и др. (2001). *Социально-правовые аспекты клонирования человека*. Одесса: Латстар.; Короткий, Т.Р. (2002). Міжнародні стандарти прав людини у сфері біомедицини. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юридична література, вип. 16, 404-409; Короткий, Т. (2002).

Правові аспекти клонування людини. *Вісник Національної академії наук України*, 3, 46-52; Короткий, Т. Р., Сажієнко, Н.В. (2011). Современная концепция международного здравоохранительного права. *Актуальные проблемы современного международного права*. Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции. Москва, 9-10 апреля 2010 г. Москва: РУДН, 439-446; Короткий, Т.Р. (2010). Фрагментация міжнародного права через призму міжнародного права охорони здоров'я. *Правове життя сучасної України*: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р. Одеса: Фенікс, 723-724; Короткий, Т.Р., Сажієнко, Н.В. (2012). Внутригосударственная имплементация Рамочной Конвенции ВОЗ по борьбе против табака 2003 г.: опыт Украины. *Международное право и международные организации*, 1, 72-90.

⁹ Крук, Ю.А. (2015). *Захист права на здоров'я в Раді Європи*: Дис. ... канд. юрид. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ.

¹⁰ Задорожній, О., Медведєва, М. (2006). Імплементация міжнародних стандартів захисту прав людини в сфері боротьби з інфекційними хворобами в національному праві України. *Український часопис міжнародного права*, 1, 64-76; Медведєва, М.А. Роль міжнародного права в боротьбі з інфекційними захворюваннями.

<http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/25/madved1@i.com.ua.pdf>; Медведєва, М. О. (2003). Міжнародно-правові й національні стандарти в сфері клонування людини: до визначення поняття. *Український часопис міжнародного права*, 3, 56-66.

¹¹ Пасечник, О.В. (2015). *Інтеграційно-правове регулювання обігу лікарських засобів у Європейському Союзі*: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса.

¹² Гревцова, Р.Ю., Черненко, З.С. (2012). Міжнародне медичне право: поштовх до досліджень. *Адвокат*, 3 (138), 11-14.

¹³ Сажієнко, Н.В. (2010). *Международное здравоохранительное право в эпоху глобализации. Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського*: матеріали Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса, 15-17; Сажієнко, Н.В. (2011). Тенденції розвитку міжнародно-правового співробітництва держав у сфері охорони здоров'я. *Актуальні проблеми держави і права*, вип. 62. Одеса: Юридична література, 400-407; Сажієнко, Н.В. (2014). Щодо дефініції міжнародного права охорони здоров'я. *Часопис Академії адвокатури України*, 1, 165-166.

<http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2014_1_40.pdf >; Хендель, Н.В. (2014). *Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері охорони здоров'я*: автореферат. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11.

Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса.; Хендель, Н.В. (2016). *Международное здравоохранительное право в системе международного права. Таджикистанский ежегодник международного публичного и частного права*. Душанбе, Издательство «Эр-граф», 134-143.

¹⁴ Шорников, А.Г., Герасимов, В.М. *Международное медицинское право*. <<http://old.nasledie.ru/persstr/persona/geras/kniga/article.php?art=1> >

Слід відзначити значний внесок в розвиток науки міжнародного права охорони здоров'я д.ю.н., професора В. С. Михайлова¹.

Необхідно звернути увагу на монографію представника французької правової школи Ж.-М. Кроузацира «Міжнародне установ охорони право» («Droit International de la Santé»²). Вчений обґрунтовує належність міжнародного права охорони здоров'я до міжнародного публічного права в ранзі галузі. Автор звертає увагу, що міжнародне право охорони здоров'я охоплює сфери, які пов'язані з правом людини на здоров'я: міжнародне медичне право; міжнародне фармацевтичне право; міжнародне гуманітарне право щодо діяльності в галузі охорони здоров'я у період міжнародних і внутрішніх конфліктів; положення міжнародного права прав людини, що стосуються права на життя і здоров'я. У дослідженні докладно розкрито роль міжнародних інституцій у розвитку міжнародного права охорони здоров'я: ВООЗ, СОТ, неурядових організацій. Проаналізовано основні сфери міжнародного права охорони здоров'я: міжнародне медичне право, міжнародне право гуманітарної діяльності, міжнародне право в галузі біоетики. Учений висловлює свою думку щодо ефективності механізмів реалізації норм міжнародного права в галузі охорони здоров'я. Далі акцентується увага на ролі міжнародних організацій, які виконують координаційну функцію, завдяки якій держави створюють національні стратегії громадської охорони здоров'я.

М. Беленджер у монографії «Глобальне право охорони здоров'я: введення» («Global Health Law: an introduction»)³ досліджував процес розвитку права охорони здоров'я на національному та міжнародному рівнях. Автор зазначає, що міжнародне право охорони здоров'я все більше впливає на розвиток і вдосконалення національного права охорони здоров'я. Вчений акцентує увагу на формування глобального права охорони здоров'я, його значення в умовах глобалізації. Зроблено висновок про те, що система права охорони здоров'я є необхідним елементом і логічним вектором глобалізації права. Також М. Беленджер підготував ґрунтовне наукове дослідження: «Елементи доктрини міжнародного права охорони здоров'я (1981-2011)» (Éléments de doctrine en droit international de la santé (écrits 1981-2011))⁴, видану в 2012 р. У першому розділі розглянуті питання становлення міжнародного права охорони здоров'я, охарактеризовано міжнародне право охорони здоров'я як нова галузь міжнародного права, проаналізовано походження та еволюція концепції здоров'я як права людини. У другому розділі розкрито історію міжнародного права охорони здоров'я, дана характеристика Організації охорони здоров'я Ліги Націй, розкриті положення, що стосуються здоров'я згідно Конвенції з морського права 1982 р. та ін. Третя глава присвячена взаємодії міжнародного права охорони здоров'я з іншими галузями міжнародного права, наприклад, міжнародним правом охорони довкілля та міжнародним кримінальним правом. У четвертому розділі аналізуються інститути міжнародного права охорони здоров'я, такі як міжнародне медичне право (Le droit international médical), міжнародне фармацевтичне право (Le droit international pharmaceutique), міжнародне право лікарень (Le droit international hospitalier). Право ВООЗ розкрито в п'ятому розділі, в якому робиться акцент на розвиток міжнародного права охорони здоров'я та вказується на процес регіоналізації міжнародно-правового співробітництва в галузі охорони здоров'я. Регіональне міжнародне право охорони здоров'я (Droit international régional de la santé) досліджено в шостому розділі: розглянуто право охорони здоров'я Європейського Союзу, право охорони здоров'я Ради Європи, право охорони здоров'я африканського регіону, Тихоокеанське право охорони здоров'я. У сьомому розділі дана характеристика права на здоров'я та суміжних прав (право на інформацію, право на «грамотність» в сфері охорони здоров'я (Droit à la culture sanitaire)

¹ Михайлов, В.С. О содержании и источниках международного медицинского права.

<<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1130730>>; Михайлов, В.С. (1963). К вопросу о международном медицинском праве. *Советский ежегодник международного права*. Москва: Изд-во АН СССР, 308-321; Михайлов, В.С. (1969). Об основных принципах международного медицинского права. *Советский ежегодник международного права*. Москва: Наука, 348-350; Михайлов, В.С. (1984). *История международного здравоохранительного права*. Владивосток;

Mikhailov, V.S. (1965). International medical law: what is this?. Some problems of international law.

Bull. of Waseda University. Tokyo; Mikhailov, V.S. (1989). International Health Law: current status and future prospects. *International Digest of Health Legislation*. Geneva, vol. 40, no. 1; Бібліографічна довідка.

<<http://ini-fb.dvfu.ru/index.php?fold=menu/3/3/michaylov>>

² Crouzatier, Jean-Marie (2009). *Droit International de la Santé*. Paris: Éditions des archives contemporaines.

³ Bélanger, M. (2011). *Global Health Law: an introduction*. Cambridge: Cambridge Scientific Publishers.

⁴ Bélanger, M. (2012). *Éléments de doctrine en droit international de la santé (écrits 1981-2011)*. *Les Etudes Hospitalières*.

у контексті міжнародного права. Питання охорони здоров'я та міжнародно-правової відповідальності розглянуті у восьмому розділі. Особливу увагу приділено проблемі відповідальності держав щодо вжиття заходів по захисту від пандемій. Завершальною главою є дев'ята, присвячена спеціальним питанням міжнародного права охорони здоров'я (біоетики, міжнародного права вакцинації (*Droit international de la vaccination*)).

Слід зазначити дослідження О. Аджинама «Глобальне управління охороною здоров'я: міжнародне право та охорона здоров'я в розділеному світі» (*Global Health Governance: International Law and Public Health in a Divided World*)¹. Під глобальним управлінням охороною здоров'я. Аджинама має на увазі взаємодію і взаємозалежність міжнародного права і сучасної дипломатії, спрямованої на сферу охорони здоров'я. Вчений розглядає концепцію взаємної уразливості, аналізуючи негативні наслідки захворювань та інфекцій і тенденції глобалізації, акцентуючи при цьому увагу на парадоксальність даного явища в розділеному світі, який він називає «глобальне село». Глобальне управління охороною здоров'я передбачає цілісний підхід за участю багатьох суб'єктів: держав, міжнародних організацій, організацій громадянського суспільства та приватного сектора. Вчений формулює наукові пропозиції під рубрикою «комунітарного глобалізму» (*communitarian globalism*), парадигма, метою якої є відповідність ідеалам гуманізму та законності. Це проектні пропозиції гуманного світового порядку, де здоров'я всього людства нерозривно пов'язане з процесами в глобальній взаємозалежній системі, де сприятлива ситуація у сфері охорони здоров'я однієї держави залежить від епідеміологічного «благополуччя» інших. Дослідник приділяє особливу увагу міжнародному праву, як фундаментальній основі і гаранту глобального управління в сфері охорони здоров'я. Також автор особливу увагу приділяє ефективності діяльності Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Також заслуговує на увагу монографія А. Екстер «Міжнародне право охорони здоров'я: солідарність і справедливість у сфері охорони здоров'я» (*International Health Law: Solidarity and Justice in Health Care*)². Автор відзначає актуальність розвитку міжнародного права охорони здоров'я у XXI столітті, що зумовлена великою кількістю невирішених проблем у сфері охорони здоров'я. Дослідник вказує на наявність конфліктів між державними інтересами та реалізацією прав людини, особливо права на здоров'я. Вчений акцентує увагу на наявності дискусій в області наукових досліджень, присвячених питанням впливу процесів глобалізації на національні системи охорони здоров'я, як позитивні, так і негативні. А. Екстер вказує, що основою міжнародного права охорони здоров'я є принципи солідарності і справедливості в доступі до систем охорони здоров'я.

Таким чином, міжнародне право охорони здоров'я є предметом дослідження багатьох юристів-міжнародників як на теренах України та закордоном, у вищій школі та в дослідницьких інститутах створюються спеціалізовані програми з вивчення міжнародного права охорони здоров'я та окремих його аспектів.

References:

1. Azhodzhaeva, R.A. (2008). *Mezhdunarodno-pravovoe regulirovanie medicinskih uslug* [International legal regulation of medical services]. *Vserossijskij zhurnal mezhdunarodnogo prava. Jurist-mezhdunarodnik* [All-Russian Journal of International Law. Lawyer-internationalist], 1, 10-23. [in Russian].
2. Azhodzhaeva, R.A. (2008). *Mezhdunarodno-pravovoe regulirovanie ohrany zdorov'ja v ramkah VTO* [International legal regulation of health protection in the WTO]. Moscow: Sovrem. jekon. i pravo. [in Russian].
3. Baryshnikov, M.R. *Implementatsiia norm mizhnarodnogo medychnoho prava v medychne zakonodavstvo Ukrainy* [Implementation of international health law standards in the medical legislation of Ukraine]. <http://bkb-law.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=85:2011-12-01-10-37-54&catid=34:2011-10-13-20-35-14&Itemid=101&lang=ru> [in Ukrainian].
4. Baryshnikov, M.R. *Mizhnarodne medychne pravo ta yoho vplyv na medychne zakonodavstvo Ukrainy* [International Health Law and its impact on the medical legislation of Ukraine]. <http://www.health-medix.com/articles/liki_ukr/2008-05-21/188-190.pdf>. [in Ukrainian].
5. Bartenev, D.G. (2006). *Pravo na ohranu zdorov'ja v mezhdunarodnom prave* [The right to health in international law]: dis. ... kand. jurid. nauk [Thesis for PhD degree in law]. St. Petersburg. [in Russian].
6. Basyrova, A.R. (2011). *Mezhdunarodno-pravovye osnovy sotrudnichestva gosudarstv-chlenov Soveta Evropy v oblasti biomeditsiny* [International legal framework for cooperation of the Council of Europe member states

¹ Obijiofor, Aginam (2005). *Global Health Governance: International Law and Public Health in a Divided World*. University of Toronto Press.

² André den Exter (2008). *International Health Law: Solidarity and Justice in Health Care*. Maklu.

- in the field of biomedicine]. *Aktual'nye problemy sovremennogo mezhdunarodnogo prava*: Materialy ezhegodnoj mezhvuzovskoj nauchno-prakticheskoj konferencii. Moskva, 9-10 aprelja 2010 g. Chast' I [Actual problems of modern international law: Materials of the annual interuniversity scientific-practical conference. Moscow, I-April 10, 2010 Part I]. Moscow: RUDN, 353-371. [in Russian].
7. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://ini-fb.dvfu.ru/index.php?fold=menu/3/3/michaylov>> [in Ukrainian].
 8. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.genomicsnetwork.ac.uk/media/CV%20Shawn%20Harmon%2014%20Aug%202009.pdf>> [in Ukrainian].
 9. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Paula-Avila-Guillen.html>> [in Ukrainian].
 10. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Ana-Ayala.html>> [in Ukrainian].
 11. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Oscar-Cabrera.html>> [in Ukrainian].
 12. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Juan-Carballo.html>> [in Ukrainian].
 13. Bibliografichna dovidka [Bibliographic information]. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/faculty/Lawrence-Gostin.html>> [in Ukrainian].
 14. Hrevtsova, R.Iu., Chernenko, Z.S. (2012). Mizhnarodne medychne pravo: poshtovkh do doslidzhen [International Health Law, an impetus to research]. *Advokat [Advocate]*, 3 (138), 11-14. [in Russian].
 15. Guseva, E.V. (1985). Mezhdunarodnoe medicinskoje pravo – kompleksnaja otrasl' mezhdunarodnogo prava [International Medical Law is a complex branch of international law]. *Aktual'nye voprosy sovetskogo prava. Teorija i praktika* [Topical issues of Soviet law. Theory and practice]. Kazan': Izd-vo Kazan. un-ta. [in Russian].
 16. Zadorozhnii, O., Medvedieva, M. (2006). Implementatsiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny v sferi borotby z infektsiinymy khvorobamy v natsionalnomu pravi Ukrainy [Implementation of international human rights standards to combat infection disease in domestic law Ukraine]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnogo prava* [Ukrainian Journal of International Law], 1, 64-76. [in Ukrainian].
 17. Karkishhenko, E.I. (2004). *Mezhdunarodno-pravovye aspekty dejatel'nosti Vsemirnoj organizacii zdavoohranenija* [International legal aspects of the World Health Organization]. Avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk [Thesis for PhD degree in law]. Moscow. [in Russian].
 18. Karkishhenko, E.I. (2004). Normotvorcheskaja dejatel'nost' Vsemirnoj Organizacii Zdravoohranenija [Normative activities of the World Health Organization]. *Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava* [Moscow Journal of International Law], 1, 76-84. [in Russian].
 19. Kiselev, N.N., Korotkij, T.R., Kravchenko, A.N. i dr. (2001). *Social'no-pravovye aspekty klonirovanija cheloveka* [Socio-legal aspects of human cloning]. Odesa: Latstar. [in Russian].
 20. Kiseleva Ekaterina Vjacheslavovna. <<http://web-local.rudn.ru/web-local/prep/rj/index.php?id=798>> [in Russian].
 21. Korotkyi, T. (2002). Pravovi aspekty klonuvannia liudyny [Legal aspects of human cloning]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy* [Journal of the National Academy of Sciences of Ukraine], 3, 46-52. [in Ukrainian].
 22. Korotkij, T. R., Sazhienko, N.V. (2011). Sovremennaja koncepcija mezhdunarodnogo zdavoohranitel'nogo prava [The modern concept of international health law]. *Aktual'nye problemy sovremennogo mezhdunarodnogo prava* [Actual problems of modern international law]. Materialy ezhegodnoj mezhvuzovskoj nauchno-prakticheskoj konferencii [Materials of the annual interuniversity scientific-practical conference]. Moscow, 9-10 aprelja 2010 g. Moscow: RUDN, 439-446. [in Russian].
 23. Korotkyi, T.R. (2002). *Mizhnarodni standarty prav liudyny u sferi biomedycyny* [International human rights standards in the sphere of biomedicine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Actual problems of law]. Odesa: Yurydychna literatura, vyp. 16, 404-409. [in Ukrainian].
 24. Korotkyi, T.R. (2010). Frahmentatsiia mizhnarodnogo prava cherez pryzmu mizhnarodnogo prava okhorony zdorov'ia [Fragmentation of international law in the light of international health law]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu* [Legal life of modern Ukraine: Proceedings of the International scientific conference of the teaching staff] (m. Odesa, 21-22 travnia 2010 r. Odesa: Feniks, 723-724. [in Ukrainian].
 25. Korotkij, T.R., Sazhienko, N.V. (2012). Vnutrigosudarstvennaja implementacija Ramochnoj Konvencii VOZ po bor'be protiv tabaka 2003 g.: opyt Ukrainy [Intra-state implementation of the WHO Framework Convention on Tobacco Control 2003: the experience of Ukraine]. *Mezhdunarodnoe pravo i mezhdunarodnye organizacii* [International law and international organizations], 1, 72-90. [in Russian].
 26. Kruk, Iu.A. (2015). *Zakhyst prava na zdorovia v Radi Yevropy* [Protecting the right to health at the Council of Europe]: Dys. ... kand. yuryd. nauk [Thesis for PhD degree in law]. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv. [in Ukrainian].
 27. Lukashuk, Y.Y. (1963). 50-ia yubyleinaia konferentsiia assotsyatsyy mezhdunarodnogo prava [50th Jubilee Conference of the Association of International Law]. *Sovetskoe gosudarstvo y pravo* [Soviet state and law], 1, 133-136. [in Russian].

28. Medvedeva, M.A. Rol mezhdunarodnoho prava v borbe s infektsionnymi bolezniamy [The role of international law in the fight against infectious diseases]. <http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/25/madved1@i.com.ua.pdf>. [in Russian].
29. Medvedieva, M. O. (2003). Mizhnarodno-pravovi i natsionalni standarty v sferi klonuvannia liudyny: do vyznachennia poniattia [International legal and national standards in the field of human cloning: the definition of the concept]. *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava* [Ukrainian Journal of International Law], 3, 56-66. [in Ukrainian].
30. Mihajlov, B.C. (1984). *Istorija mezhdunarodnogo zdavoohranitel'nogo prava* [The history of international health law]. Vladivostok. [in Russian].
31. Mihajlov, V.S. (1963). K voprosu o mezhdunarodnom medicinskom prave [To the question of international medical law]. *Sovetskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava* [Soviet Yearbook of International Law]. Moscow: Izd-vo AN SSSR, 308-321. [in Russian].
32. Mihajlov, V.S. (1969). Ob osnovnykh principakh mezhdunarodnogo medicinskogo prava [On the basic principles of international medical law]. *Sovetskij ezhegodnik mezhdunarodnogo prava* [Soviet Yearbook of International Law]. Moscow: Nauka, 348-350. [in Russian].
33. Mihajlov, V.S. O soderzhanii i istochnikakh mezhdunarodnogo medicinskogo prava [On the content and sources of international medical law]. <<http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1130730>>. [in Russian].
34. Pasechnik, O.V. (2015). *Intehratsiino-pravove rehuliuвання obihu likarskykh zasobiv u Yevropeiskomu Soiuzi* [Integrative legal regulation of drugs circulation in the European Union]: dys. ... kand. yuryd. nauk [Thesis for PhD degree in law]. Odesa. [in Ukrainian].
35. Sazhyenko, N.V. (2010). Mezhdunarodnoe zdavoohranytel'noe pravo v epokhu hlobalyzatsyy [International health law in the era of globalization]. *Mizhnarodni chytannia prysviacheni pam'iaty profesora Imperatorskoho Novorosiiskoho universytetu P.Ie. Kazanskoho* [International Reading in memory of Professor Imperial Novorossiysk University P.E. Kazanskyi]: materialy Mizhnarodnoi konferentsii (m. Odesa, 22-23 zhovtnia 2010 roku). Odesa, 15-17. [in Russian].
36. Sazhiienko, N.V. (2011). Tendentsii rozvytku mizhnarodno-pravovoho spivrobitnytstva derzhav u sferi okhorony zdorov'ia [Trends in international legal cooperation of health care]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Actual problems of state and law], vyp. 62. Odesa: Yurydychna literatura, 400-407. [in Ukrainian].
37. Sazhiienko, N.V. (2014). Shchodo definitsii mizhnarodnoho prava okhorony zdorov'ia [Regarding the definition of international healthcare law]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy* [Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine], 1, 165-166. <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2014_1_40.pdf>. [in Ukrainian].
38. Khendel, N.V. (2014). *Mizhnarodno-pravove rehuliuвання spivrobitnytstva derzhav u sferi okhorony zdorov'ia* [International legal regulation of cooperation of states in health care]: avtoreferat. dys. ... kand. yuryd. nauk [Thesis for PhD degree in law]: 12.00.11. Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademii». Odesa. [in Ukrainian].
39. Hendel', N.V. (2016). Mezhdunarodnoe zdavoohranitel'noe pravo v sisteme mezhdunarodnogo prava [International Health Law in the System of International Law]. *Tadjikistanskij ezhegodnik mezhdunarodnogo publichnogo i chastnogo prava* [Tajikistan Yearbook of International Public and Private Law]. Dushanbe, Izdatel'stvo «Jer-graf», 134-143. [in Russian].
40. Shornikov, A.G., Gerasimov, V.M. Mezhdunarodnoe medicinskoe pravo [International Medical Law]. <<http://old.nasledie.ru/persstr/persona/geras/kniga/article.php?art=1>> [in Russian].
41. Jelektronnaja biblioteka BGU [Electronic library of BSU]. <<http://elib.bsu.by/handle/123456789/2247>> [in Russian].
42. André den Exter (2009). *International Health Law and Ethics: Basic Documents*. Maklu. [in English].
43. André den Exter (2008). *International Health Law: Solidarity and Justice in Health Care*. Maklu. [in English].
44. Bélanger, M. (2011). *Global Health Law: an introduction*. Cambridge: Cambridge Scientific Publishers. [in English].
45. Bélanger, M. (2012). Eléments de doctrine en droit international de la santé (écrits 1981-2011). *Les Etudes Hospitalières*. [in French].
46. Bélanger, M. (1982). Une nouvelle branche du droit international. *Le droit international de la santé, Vol. 13, 4*, 611-632. [in French].
47. Cabrera, Oscar A., Lawrence O., Gostin (2011). Human rights and the Framework Convention on Tobacco Control: mutually reinforcing systems. *International Journal of Law in Context*, 7 (3), 285-303. [in English].
48. Cabrera, Oscar A., Madrazo, Alejandro (2010). Human Rights as a Tool for Tobacco Control in Latin America. *Salud Publica de Mexico*, 52, 288-297. [in English].
49. Crouzatier, Jean-Marie (2009). *Droit International de la Santé*. Paris: Éditions des archives contemporaines. [in French].
50. Droit international de la santé dans le contexte de changement climatique. *CÉRIUM*. <<http://www.cerium.ca/Droit-international-de-la-sante>> [in French].
51. Fidler, D. (2001). The globalization of public health: the first 100 years of international health diplomacy. *Bulletin of the World Health Organization*, 79 (9), 842-849. [in English].

52. Fidler, D.P. (1998). The future of the World Health Organization: What role for international law. *Vand. J. Transn. Law*, Vol. 31, no. 5, 1079-1126. [in English].
53. Fidler, D.P. Globalization, international law, and emerging infectious diseases. <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8903206>>. [in English].
54. Fidler, D.P. The role of international law in the control of emerging infectious diseases. <<http://birdflubook.com/resources/fidler57.pdf>>. [in English].
55. *Georgetown Law*. <<http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/about/index.html>>. [in English].
56. *Global Health and Justice Project*. <<http://www.law.washington.edu/healthlaw/ghj/>>. [in English].
57. Gostin, L.O. (2004). International infectious disease law: revision of the World Health Organization's International health regulations. *Journal of the American Medical Association*, Vol. 291, no. 21. [in English].
58. *Harvard.edu*. <http://www.hsph.harvard.edu/pihhr/files/syllabi/University_of_Liverpool/Liverpool_Law_School/LiverpoolLawGlobalHealthLaw08.pdf>. [in English].
59. International Expert Consultation on Public Health Law, Rome, Italy (2009). <http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/documents/2009_ROME%20CONSULTATION%20REPORT.pdf>. [in English].
60. International Expert Consultation on the Development of a Public Health Law Manual, Cairo, Egypt (2010). <http://www.law.georgetown.edu/oneillinstitute/documents/2010_CAIRO%20CONSULTATION%20-%20REPORT.pdf>. [in English].
61. Jost, Timothy S. Comparative and international health law. <<http://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1043>>. [in English].
62. Lawrence O. Gostin, Allyn L. Taylor. *Global Health Law: A Definition and Grand Challenges*. <<http://phe.oxfordjournals.org/content/1/1/53.full>>. [in English].
63. Mikhailov, V.S. (1965). International medical law: what is this?. Some problems of international law. *Bull. of Waseda University*. Tokyo. [in English].
64. Mikhailov, V.S. (1989). International Health Law: current status and future prospects. *International Digest of Health Legislation*. Geneva, vol. 40, no. 1. [in English].
65. Obijiofor, Aginam (2002). International law and communicable diseases. *Bulletin of the World Health Organization*, 80 (12), 946-951. [in English].
66. Obijiofor, Aginam (2005). *Global Health Governance: International Law and Public Health in a Divided World*. University of Toronto Press. [in English].
67. Shawn, H. E. Harmon (2009). International public health law: not so much WHO as why, and not enough WHO and why not?. *Med Health Care and Philos*, 12, 245–255. [in English].
68. Students participate in summer research projects in global health law. *Emory University*. <<http://www.law.emory.edu/about-emory-law/news-article/article/students-participate-in-summer-research-projects-in-global-health-law.html>>. [in English].
69. Taylor, A.L., Bettcher, D.W., Fluss, S.S., DeLand, K., Yach, D. (2002). International health law instruments: an overview / In: Detels, R., McEwen, J., Beaglehole, R., Tanaka, H., editors. *Oxford textbook of public health: the scope of public health*. Oxford: Oxford University Press, 359-386. [in English].
70. Taylor, A.L. (2002). Global governance, international health law and WHO: looking towards the future. *Bulletin of the World Health Organization*, 80 (12), 975-980. [in English].
71. *The International Law Association*. <<http://www.ila-hq.org/download.cfm/docid/8E38560D-B8D1-4C48-9633729B7DEB2F1E>>. [in English].
72. *University of Buckingham*. <<http://www.buckingham.ac.uk/law/lm/courses/medical>>. [in English].
73. Wattad, M.S., Hrevtsova R. (2011) Reflections on International Medical Law. *The International Journal «Medicine and Law»*, vol. 30 (4), 449-460. [in English].